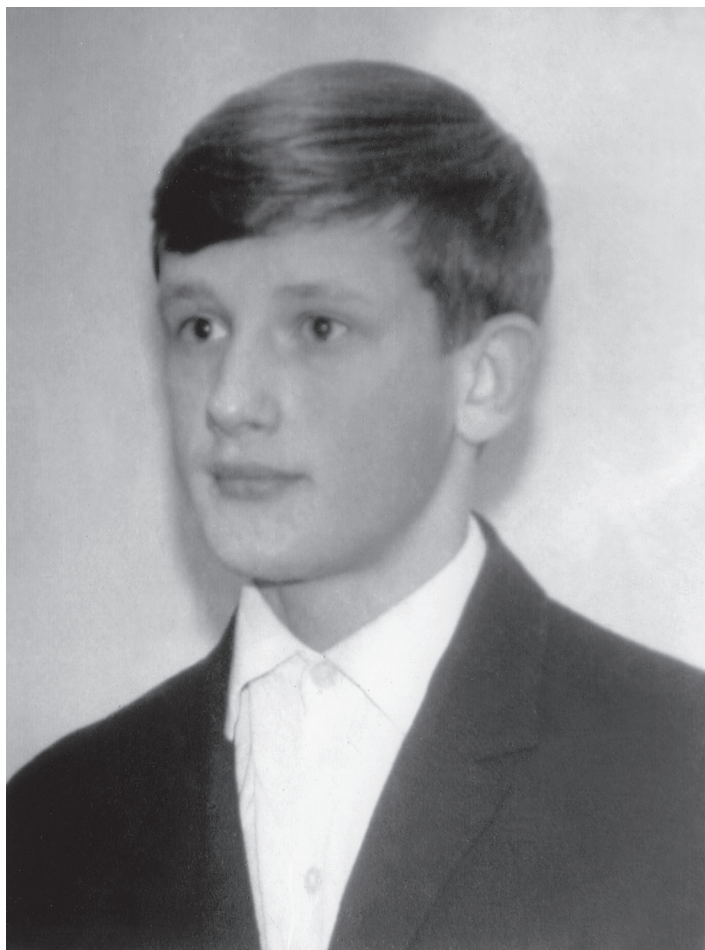

I daļa.
To nekad nevar zināt,
kas liktenī ierakstīts

Man viss ir piespēlēts

“Es dzīvē ne uz ko neesmu rāvis. Man viss ir piespēlēts. Kad ienācu Rīgā, vienīgais, ko dariju, — mācījos. Es nezinu, kas ir *Skapis*, es nezinu, kas ir *Kaza*. Man nebija tam laika. Vidusskolas pēdējā klasē pēc desmit gadu nemācīšanās pēkšņi biju sapratis: ir jāmacās! Tēvs bija iedomājies, ka pēc skolas iešu strādāt un palīdzēšu ģimenei. Mums gāja grūti. Dzīvojām stipri pieticīgi. Es varēju būt traktorists, tāpat kā mans brālis Andrejs, bet aizgāju uz *ekonomistiem*, iestājos Universitātē un būtu mierīgi to arī pabeidzis, ja gadījums, nejaušība pavisam negaidīti visu nepagrieztu uz citu pusi.

Man nebija nekādu domu par teātri. Es neesmu uz to tiecies. Uz skatuves centru neesmu tiecies. Mani tas mulsināja. Man bija stipri jāsaņemtas, lai uzietu uz skatuves un tajā centrā nostātos. Tāpēc saku: ne jau es aizgāju uz teātri. Kāds mani tur aizveda, kāds mani tajā skatuves centrā nolika. Tā man ir dāvana. Es nezinu, — no Dieva vai no likteņa, — bet šīm lietām ticu. Es pats to nevarētu. Nekad neesmu sapņojis par teātri un skatuvi, bet tur esmu. Es esmu izredzēts, jo liktenis manā ceļā sūtīja cilvēkus, bez kuriem manis nebūtu: Jāni Streiču un Raimonu Paulu.”

Par viņiem mēs runāsim, bet Jānim vispirms jāiekāpj vilcienā, kas viņu vedīs cauri dzīvei. No bērnības zemes Piebalgas svešā pasaulē un nezināmos ļaudīs, kas kļūs viņa dzīves daļa vai paliks svešinieki.

Vilciens

“Es atceros savu pirmo braucienu uz Rīgu. Man bija divpadsmit gadu, un manās atmiņās neatņemama Piebalgas sastāvdaļa vienmēr bijis vilciens. Tas gāja no Rīgas caur Jaunpiebalgu un Gulbeni uz Pitalovu, mūsu Abreni, un tāpat arī atpakaļ. Tā vilciena vairs nav.

Trijos divdesmit naktī uz pāris minūtēm tas pieturēja Jaunpiebalgā. Agri bija jāceļas. Vakarā no satraukuma nevarēju aizmigt, stundu tikai

pagulēju, kad tēvs teica: “Jāni, celies! Ir laiks.” Viņš nemaz nebija gājis gulēt. No mūsu mājām līdz stacijai bija divarpus kilometri. Naktī, pa tumsu, garām Brāļu kapiem. Tā bija taisnāk. Man no tumsas un kapiem bija mazliet bail, bet vasaras nakts kļuva arvien gaišāka, un tas ceļš bija skaists.

Stacijā iegājām uzgaidāmajā telpā. Pilnīgi tukša, neviena cilvēka. Tonakt no Jaunpiebalgas bijām vienīgie braucēji. Tēvs kasē nopirka biļetes. Kāds laiciņš līdz vilcienam bija jāgaida. Sēdējām uz cietā koka sola. Ausījos, vai jau vilciens nenāk. Toreiz vēl bija tvaika lokomotīve, un tās smagā dunoņa bija dzirdama pa lielu gabalu. Vilciens manās atmiņās ir kā laika gaitas un pārmaiņu tēls. Ne tikai tehnikas progresā, bet arī manas dzīves. Tvaika lokomotīvi un kopā sakabinātos vagonus, kurus savienoja vaļējas pārejas, kas kustējās, vēlāk nomainīja dīzelis un moderni vagoni, bet vispilgtāk atmiņās man ir pirmais bērnības vilciens un tā garais svilpiens, kas atskanēja jau tad, kad vilciens vēl bija kaut kur pie Viņķu kalna un tikai tuvojās Jaunpiebalgai.

Kad nupat, nupat tam vajadzēja nākt, izgājām uz perona, un es redzēju, kā tumsu pāršķēļ spožs gaismas kūlis. Aiz lielā prožektora vilciens nebija saredzams, bet sliedes zem tā riteņiem dunēja, svilpe pūta garu un skumju ū-ū-ū, sastāvam bremzējot, šāvās baltu tvaiku mutuļi. Vagonā uzrāpos uz augšējā plaukta, tēvs palika lejā. Skatījos laukā pa logu palsajā krēslā, gaidīdams, kad pirms katras pārbrauktuves un stacijas atkal skanēs vilciena svilpe. Stacijās cilvēki kāpa iekšā, un vagoni kļuva arvien pilnāks. Ap septiņiem bijām Rīgā.

Kad izkāpām, pirmais gājiens bija uz stacijas kafejnīcu — garu desu perona galā. Sēdējām pie augsta galda uz augstiem beņķiem, un es pirmo reizi dzēru Rīgas kafiju. Tā nebija cigoriņu, kādu māte vārīja. Tai bija pavisam cita garša. Balta kafija ar pienu. Tēvs nopirka pončiku, apaļu pīrādziņu ar ievārījuma pildījumu. Laukos tādus necepa.

Mēs varējām izkāpt Oškalnu stacijā, kas tagad Zemitāni, jo netālu, toreizējā Suvorova ielā, kam tagad Čaka vārds, krustojumā ar Pērnavas ielu, dzīvoja mana krustmāte, bet tēvs laikam gribēja, lai savā pirmajā braucienā uz Rīgu izkāpju galapunktā. Kafiju padzēruši, pa Suvorova ielu kājām gājām līdz 148. namam, kur pagalma mājā dzīvoja mana krustmāte, mātesmāsa Elza. Dikti laba krustmāte. Ja mums ar Elīnu būtu meita, es sauktu viņu par Elzu.

Kad pēc gadiem, ticis Universitātē, dzīvoju kopmītnē, uz mājām braucot, vienmēr iekāpu Oškalnu stacijā. Tālivalža un Laimdotas ielas *kojām*

tā bija tuvāk. Oškalnos vilciens pieturēja ap diviem dienā. Pēc četrām stundām biju Jaunpiebalgā. Vienu atgriešanos mājās neaizmirsīšu nekad. Es biju piepildījis kādu klusībā lolotu sapni un stāvēju savas dzīves krustpunktā. Uz robežšķirtnes, aiz kuras sākās nezināmais. Bija noticis tas, ko no manis, lauku puikas Paukstello, Jaunpiebalgā neviens negaidīja.”

Notiek neticamais

“Vēl vidusskolā man nebija skaidrs, kas es dzīvē būšu, bet sapratu: gribu mācīties. Neapzināti, nespēdams vēl noformulēt, ko darišu, tikai zinot, ka ir jāmācās, lai tiktu tajā vietā, kur man jābūt. Es nezināju, kur ir tā vieta. Ja kādam jautātu, par mani pasmietos. Neviens Piebalgā neticēja, ka es varu iestāties augstskolā. Vienīgi Jaunpiebalgas mēbeļu ceha priekšnieks Eglītis, kurš mani paņēma darbā, un es, vasarās strādādams, pats sev visu nopelnīju, arī pirmo riteni, nespējās, kad teicu: “Gribu iet studēt uz ekonomistiem.” Eglītis bija baigi labs cilvēks. Viņš teica: “Pamēģini! Ja netiksi, nāc atpakaļ! Tev vienmēr būs, kur atgriezties.” Viņa ticība man bija droša aizmugure. Man liktenis vienmēr iedevis cilvēkus, kas īstajā brīdī pasaka īstos vārdus un iedod ticību.

Man bija zelta rokas. Internātskolā darbmācības stundās taisīju labas lietas. Murjānos izlaidumā skolotāji sprieda, ko lai tālāk daru, bet es jau zināju, ka iešu studēt, tikai nevienam nesacīju. Vienīgi savam draugam Druvim Ābelem, ar kuru Murjānos mācījāmies vienā klasē. Druvis trenējās volejbolā, es skrēju 400 metru barjeras. Norunājām, ka abi iesim uz ekonomistiem. No mūsu Murjāņu klases tikai kādi divi vai trīs turpināja sporta līniju, pārējie stājās universitātē, medīkos. Tas bija pārsteigums. No sportistiem to negaidīja. Druvis tagad strādā Ekonomikas institūtā, bet es esmu aktieris. Neticami, kā dzīve var pagriezties! Vienā mirklī.

Visiem bija brīnums, ka es iestājos universitātē. Vēl pagājušajā gadā profesore Ausma Cimdīņa, mani satiekot, brīnījās: “Kā tas varēja notikt, ka no tevis, tik nesavākta puikas, kas uz skolu varēja atnākt, katrā kājā uzvilcis citu zeķi, iznāca tik stingrs cilvēks?!” Mēs ar Ausmu Jaunpiebalgā, kad pirmo gadu tur mācījies, gājām vienā klasē. Viņa toreiz bija Nedēļa, apzinīga meitene no krietnas un strādīgas ģimenes. Viņi dzīvoja Pārgaujā, un viņiem bija dikti labi koptas mājas. Tāda īsti latviska sēta.

“Murjāņu internātskolas puīšu deju kolektīvs, kurā dejoju gan es (4. no labās), gan mans draugs Druvis Ābele (5. no labās). Skolēnu dziesmu un deju svētkos bijām labākie Rīgas rajonā.”

Man savu māju nebija. Mājā, kur mēs Jaunpiebalgā dzīvojām, pretējā dzīvoklī mita kaimiņš Antons Ducens. Es biju mazs puika, kad viņš jau beidza Jaunpiebalgas vidusskolu un iestājās universitātē. Visa Piebalga to zināja un par to runāja. Izglītībai piebaldzēnu acīs jau kopš hernhūtiešu laikiem vienmēr bijusi milzīga vērtība, un tas uz mani nostrādāja. Kluso sapni mācīties, ko turēju sevī, es apņēmāms piepildīt.

Un tad pēc iestāšanāsāmeniem bija mans neaizmirstamais brauciens uz mājām. Vēlā pēcpusdienā, sešos divdesmit, izkāpu Jaunpiebalgā no vilciena. Kā šodien redzu: eju lejā pa taciņu, kas ved gar pirti. Var iet pa šoseju, bet tad ir līkums. Eju taisni: gar Brāļu kapiem, tad ir mūsu kartupeļu lauks, aiz tā tieku uz ciema galvenās ielas un nonāku līdz pagriezienam uz mūsu māju. Uz stūra ir veikals. Virs tā otrajā stāvā dzīvo mana māsa Ausma. Paskatos uz viņas logiem, bet augšā neēju. Vēlāk! Es steidzos uz mājām.

Vienīgi mātei biju pateicis, ka esmu ticis universitātē, bet ceļā no stacijas līdz mājām mani pavadīja tik daudzi skatieni, ka sapratu: viņi zina! Ceļš veda garām mēbeļu fabrikai. Vienmēr, kad pienāca vilciens, strādnieki pa logiem paskatījās, kas ir atbraucis. Arī es biju tā stāvējis un noskatījies uz atbraucē-

“Izlaidums Murjānos. Vidū ar
puķēm — Druvis. Es — pa labi.
1969. gads.”

jiem, bet tagad pats gāju, daudzu acu pavadīts, un apzinājos, ka tā uz mani nekad neviens nav skatījies. Jaunpiebalgā redzēja mani uzaugam, zināja, kā mēs dzīvojam, un nedomāja, ka no manis dzīvē kaut kas varētu iznākt.

Es gāju un domāju par savu māti, kalpu meitu, fabrikas apkopēju, un manī bija gandarījums. Nevis par sevi, bet māti. Par to, ka viņa var sajusties nozīmīgāka. Viņas palaidnis, vienkāršs lauku puika, ir uzņemts universitātē! Piepildīdams savu sapni, es biju piepildījis mātes sapni. Tas bija neizsakāmi! Tā kompensācija, ko viņa saņēma, mātei bija milzīga. Tēvs bija gribējis, lai es strādāju. Viņš raizējās, kā mēs izdzīvosim. Nekā, ko iedot man līdzī uz Rīgu, nebija, bet es zināju, ka vecākus neapgrūtināšu. Pats tikšu galā.

Es stāvēju savas dzīves pirmajā krustpunktā. Tas bija tik svarīgs, tik nenovērtējams, ka neviļus jādomā par providenci. Vai tā bija nejaušība, kas ar mani notika, vai likumsakarība? Man nav atbildes, bet no šī punkta sākās cita dzīve. Tās durvis, kas veda uz klusībā loloto sapni — mācīties, bija vaļā. Es pārkāpu robežšķirtni. Nezināju, kas aiz tās būs, bet biju laimīgs, ka esmu to izdarījis. Stāvēju krustpunktā un redzēju to, kas palika aiz manis: bērnība, Piebalga, skolas gadi un cilvēki, kuri palīdzējuši nonākt tur, kur esmu.

“Foto no iesnieguma Tautas kinoaktieru studijā.”

Piepildot sapni, kam neviens, izņemot mani pašu, neticēja, es gribēju apliecināt savu tēvu un māti. Es gribēju, lai viņi saņem gandarījumu. Tēvs jau bija vecs un slims, bet viņš piedzīvoja lepnumu par Paukštello vārdu un ar šo apziņu varēja mierīgi nomirt.”

Piedzimis krustcelēs

“Apjaušma par to, cik svarīgi zināt, no kurienes mēs nākam, mani skāra Kaukāzā, kad man bija kādi trīsdesmit gadi. Tur, citā zemē, man pēkšņi ausīs ieskanējās frāze, ko tēvs reiz bija teicis: “Nekad, dēls, neaizmirsti, no kurienes tu esi nācis! Ja to aizmirsīsi, tad ar tevi būs cauri... Tu nedrīksti aizmirst vietu, kur esi piedzimis, un savu ģimeni! Neaizmirsti to priekos, kad sapriecājies, un bēdās, kad sabēdājies! Atceries, un viss izlīdzināsies! Savas vietas atmiņa priekos tevi noliks atpakaļ uz zemes un izcels no bēdām, lai tajās nenosliksti, kad būs ļoti smagi.” Jo ilgāk dzīvoju, jo skaidrāk saprotu: tēvam bija taisnība.

Es esmu dzimis divdesmit sestajā martā. Māte teica: bijušas vēl dziļas kupenas un auksts rīts. Rankā tolaik strādāja tuvākā un tālākā apkārtnē

“Vienīgā bilde, kurā esam mēs, visi četri. No kreisās: jaunākā māsa Anna, es, brālis Andrejs un vecākā māsa Ausma Jaunpiebalgā.”

labi zināms dakteris Odiņš. Māte, domādama, ka mans piedzimšanas laiks jau klāt, no Jaunpiebalgas aizbraukusi uz Ranku, bet dakteris Odiņš teicis: “Vilma, tu būsi kaut ko sajaukusi! Brauc mājās un vēl pāris nedēļas dzīvo mierīgi!” Māte aizbrauca, bet tajā pašā naktī sākušās sāpes. Tēvs iecēlis mammu ragavās, ietinis lielā kažokā un vedis uz Ranku. Līdz slimnīcai netika. Es piedzimu krustcelēs. Astoņos no rīta, ragavās. Kad vecmāte slimnīcā mani izvēstījusi no kažoka, viņa iesaukusies: “Re, baltais Jānītis!”

Es vecākiem biju ceturtais bērns. Vecākā māsa Ausma piedzima 1938. gadā, un tad ik pēc diviem gadiem dzima brālis Andrejs un māsa Anna, bet es, sakasnītis, atskrēju deviņus gadus pēc jaunākās māsas. Vecāki Jāņu laikā bija ļāvušies vēlai mīlestībai. Māte man teica, ka savā vecajā vīrā kā no jauna samīlējusies. Kad es piedzimu, tēvam jau bija piecdesmit pieci, mātei — trīsdesmit pieci gadi. Esmu domājis par to, kā dzīvē viss atkārtojas. Es atkārtāju savu vecāku dzīvi.”

Kļuvis ļoti bagāts

“Kādas pāris reizes es mātei jautāju, kāda ir dzīve ar krietni vecāku vīru. Neatceros, ko viņa teica, bet, redz, kā dzīvē sanāk! Man tagad ir tieši tāpat. To nekad nevar zināt, kas tev liktenī ierakstīts. Elīna ir divdesmit trīs gadus par mani jaunāka, un man jau bija piecdesmit gadu, kad piedzima bērni. Es esmu par to domājis. Par brīdi, kad kļuvis ļoti bagāts. Tas, ko es tobrīd jutu, vārdos nav pasakāms. Vārdi ir tikai blefs. Ja par to runāšu, tās būs tikai frāzes,” Jānis apklust, bet es atceros citas sarunas, pirms tas vēl notika.

“Man nav bērnu, un es izzudīšu bez pēdām. Tas ir drausmīgi. Es domāju par to, un man ir baigi...” Jānis tā runāja, kad Elīnas viņa dzīvē vēl nebija. “Man bezgalīgi gribējās bērnus, bezgalīgi...” Jānis teica, kad viņi piedzima. Daudzi domā, ka Paukštello puikas Jānis Jēkabs un Raimonds Dāvids ir dvīņi, bet viņi piedzima ar pusotra gada atstarpi. Jancim šovasar palika vienpadsmit gadu, Raimondam, gadam aizejot, būs pilni desmit. “Kad dzima mans pirmais dēls, man bija jāstrādā. Uz Ventspils šosejas aiz Tukuma krustojuma varu parādīt to vietu, kur tonakt, desmitajā jūnijā, biju brīdī, kad man piezvanīja Elīnas mamma un pateica, ka divos un sešpadsmit minūtēs Jānis ir piedzimis. Mēs ar Hariju Spanovski bijām ceļā uz Rīgu. Braucām no Policijas akadēmijas sporta spēlēm, kuru noslēgumā Kandavā dziedājām. Puspiecos savu dēlu es ieraudzīju. Mani ielaida Dzemdību namā pie viņa un Elīnas. Pusstundu savās rokās Janci paturēju, tad pieliku pie Elīnas krūts un gāju. Man bija jābrauc uz Latgali dziedāt. Es varēju dziedāt. Biju kļuvis neizsakāmi bagāts. Man bija dēls!”

Elīna atceras skatu, kad Jānis ienāca pie viņiem palātā, paņēma Janci rokās un piegāja pie loga. “Ausa gaisma, un Jānis ar mūsu dēlu uz rokām klusēdams stāvēja gaismas lokā, kas kļuva arvien gaišāks, un es jutu, cik Jānim tas brīdis bija svarīgs.”

Jānis man ir teicis, ko tobrīd domāja. Sev un dēlam viņš deva solījumu, ka smago parādu, kas tobrīd spieda, viņš nomaksās. Arī par to mēs runāsim, bet solījumu, ko Jānis tajā rītā pirms vienpadsmit gadiem deva mazajam Jānim Jēkabam, viņš ir izpildījis.

“Es biju klāt, kad dzima mans otrais dēls. Bija ziema, trīsdesmitais decembris. Skatījies tajā lielajā brīnumā, kā viņš nāca pasaulē, un neko nevarēju palīdzēt. Man jautāja, vai negribu iedzert konjaku, bet es atbildēju: gribu būt skaidrā, kad mans dēls ienāk šajā pasaulē! Es turēju Elīnas

“2000. gada 10. jūnijā
ap puspieciem no rīta. Piedzimis
Jancis, mans dēls.”

roku, un man likās, ka man cauri plūst jūra. Tā kādreiz teica aktrise Lilija Žvīgule. Kad jaunībā ienācu Dailes teātrī, es viņu vēl satiku un dažas neaizmirstamas sarunas man ar Žvīgulīti ir bijušas. Viņai karā bija pazudis dēls, pēc tam Vācijā atradās, bet Žvīgulīte nekad viņu vairs nesatika, saņēma tikai vēstules. Viņas sirds bija pie dēla, un viņa piedzimšanu māte nebija aizmirsusi. Tas nav aizmirstams. Tagad es to zinu. Kopš man ir puikas, man ir, kam dzīvot.”

No kalpa gēna nekaunos

“Dīvos dzīves brīžos mums neviens nevar palīdzēt: kad ienākam šajā pasaulē un kad no tās aizejam,” Jānis apcerīgi saka, bet es viņam jautāju par ceļu, kas ved cauri viņa mūžam. “Mēs izvēlamies to, pa kuru ejam, jo tas ir īstais un cita mums nav. Katram cilvēkam tas ceļš ir savs.

Mana māte bija kalpone. Viņas tēvs, mans vectēvs, bijis kučieris Raudas muižā, un vecāmāte — mātesmāte — vešeriene. Tieši tā kā Blaumaņa *Purva bridējā*. Mana māte — jaunības uzvārdā Vilma Gruzdule, latviešu meita, bija kalpone, un es nekaunos no sava kalpa gēna. Aktiera mūžs arī nav nekas cits kā viena vienīga kalpošana.

“Mana mamma Vilma, vēl Gruzdule, iesvētībās. 1937. gads.”

Mātei bija trīs māsas: Marta, Elza un Vera. Mana māte no visām četrām bija jaunākā. Elza — smalkākā, jo vienīgā dzīvoja Rīgā. Bērnu viņai nebija. Pieņēma audzināšanā māsas Veras meitu Līgu un Martas dēlu Valdi. Marta traģiski gāja bojā. Viņu noslepkavotu atrada mežā. Iespējams, ka ogodama nejauši bija redzējusi kaut ko tādu, ko nedrīkstēja redzēt. Bija pēckara laiks, mežos slēpās dažādi cilvēki.

Martas dēls, mans brālēns, bija manas māsas — Ausmas vecumā, un es ar viņu dikti lepojos. Kad Valdis aizgāja armijā, viņš dienēja tankistos un atsūtīja bildi, kurā viņam galvā tankista cepure. Toreiz stipri populāra bija poļu filma *Četri tankisti un suns*, un Valdis manās acīs bija ļoti svarīgs cilvēks. Tāds pats kā tie drosmīgie un jautrie vīri filmā. Valdis arī vienmēr smaidīja, nekad ne par ko nesūdzējās. Viņam patika sabiedrība, viņš patika sievietēm. Valdis diemžēl agri aizgāja.

Mans tēvs bija poļu-leišu laukstrādnieks. Dzimis netālu no Viļņas, Svenčonos. Uz Latviju atnāca 1934. gadā. Viņa vārds bija Jānis Paukštēlis. Patiesībā es esmu Jānis Putniņš, jo paukštēlis lietuviešu valodā ir putniņš. Tas *ello* uzvārdam galā radies, laiku maiņās mainot pasi. Man Lietuvā nav nekādu atmiņu. Es tur neesmu dzimis, nekad neesmu dzīvojis, bet tā vieta, no kuras nācis mans tēvs, manī strādā. Kad aizbraucu uz Viļņu, es kļūstu nemierīgs. Jūtu, kā manās asinīs kaut kas sāk griezties. Man savi puikas noteikti jāaizved uz Lietuvu.

“Vienīgā bilde ar tēvu.”

Astoņdesmitajos gados es biju aizbraucis uz Svenčoni. Gribēju sameklēt kādas tēva dzimtas saknes, bet baznīcas, kurā bijuši visi reģistri, vairs nebija. Mana māsa stāstīja, ka mums Lietuvā no tēva pirmās laulības ir pusmāsa Sofija, bet neko par viņu nezinām, nekad neesam tikušies. Zinu vien to, ka Sofija ir manas mātes vecumā. Mātei šogad jūlijā paliktu deviņdesmit pieci gadi, un arī manai nezināmajai mātai, ja vien vēl ir šai saulē, varētu būt ap deviņdesmit.

Tēvam ar divu klašu izglītību bija augsts potenciāls intelektuālajā domāšanā un dzīves gudriba. Tēvu cienīja tāpēc, ka viņš vienmēr teica tā, kā domāja, un visu, kas viņam kādam bija sakāms, runāja acīs. No tēva man ir taisnības izjūta, kurai izdevīguma dēļ nespēju pārkāpt. Uz tādiem kompromisiem neēju. Tas man ir no tēva. Arī nerunāšana aiz muguras. Tēvs bija dikti stingrs. Ļoti kārtīgs un punktīgs. Ikvienu darbu nostrādāja pamatīgi. Zābaki un kurpes viņam vienmēr spīdēja. Līdz veikalam neaizgāja, ja kārtīgi nenoviksēja. Uzlika vici, pagaidīja, lai iesūcas, un tad ar birsti nospodrināja tā, ka varēja spoguļoties. Apģērbu un apavus viņš dikti pieskatīja. Piedomāja, kā izskatās. Matos celiņu rūpīgi šķīra. Tā, lai neviens matiņš nenokrīt, kā pagadās. Stipri pedantisks cilvēks.

Kad tēvs pirmo reizi man nopirka garos kirzeniekus, kas bija par lieliem, viņš man iemācīja siet autus. Apavus vienmēr pirka pāris izmērus

lielākus, lai arī nākamajā gadā derētu. Kamēr par lieliem, visādi varēja izmānīties: ielika purngalos avīzi, virs zeķes uztina autus. Kad kurpes palika par mazām, tām nogrieza purngalus. Lai pastieptos brīvākas, lietū aizgāju līdz Gaujai, kurpes izmirka, un vēl vienu vasaru varēju izstaigāt. Kirzenieku dēļ man iznāca pārdzīvojums. Aizgāju uz purvu ogās, iemaldījos akacī un, raujoties no tā laukā, kāju izvilku, bet zābaks nogrima. Tēvs mani stipri bāra.

Par mantām nekad nepārdzīvoju. Vienīgi sava pirmā, mēbeļu fabrikā paša nopelnītā, pulksteņa, kuru nejauši sasitu, man bija žēl. Tā laikam bijusi vienīgā manta, par ko esmu pārdzīvojis. Es uztraucos, ja izņērgā ēdienu. Puikām saku: “Ja nevari apēst, neliec uz šķīvja tik daudz, bet uzliktais ir jāapēd!” Grēks izturēties pret ēdienu necienīgi. Ja maizīte nokrita zemē, tēvs lika pacelt un nobučot.

Visu mūžu dažādās situācijās atceros tēva padomus. “Dzīvo no tā, kas tev ir, bet parādus netaisi!” viņš mācīja. Cik vien esmu spējis, mēģinu iztikt ar to, kas man ir. Neko neesmu pircis uz kredīta, neesmu aizņēmis lielas naudas, bet mazos parādus, tiklīdz esmu varējis, tūlīt atdevis.

Tēvs mācīja, ka nedrīkst smieties par kroplīti un garā vāju. Mums Jaunpiebalgā dzīvoja karā kontuzēts vīrs. Viņš katru dienu stundām ilgi gāja cauri ciemam no viena gala līdz otram un atpakaļ pa vienu un to pašu ceļu. Gāja klusēdams, un puikām patika viņu kaitināt. Tēvs man stingri bija pateicis: “Nekad, dēls, neapsmej Dieva dotu cilvēciņu! Tu nezini, kas ar pašu dzīvē var notikt!” Tēvs bija dikti stiprs un līdz pēdējam nesalūza. Viņam kājā iemetās gangrēna, to vajadzēja ņemt nost, bet tēvs neļāva: “Labāk mirstu!...” Viņš negribēja vairāk dzīvot. Man liekas, ka tēvs ticēja nemirstībai. Es tai ticu. Pēc avārijas, kurā paliku dzīvs, nešaubīgi ticu, ka ar nāvi nekas nebeidzas.

Viss, ko tēvs man teica, ir piepildījies. “Dēls, nestājies partijā! Tā sistēma nebūs mūžīga,” par to viņš bija pārliecināts. Atceros tēva pēdējos vārdus 1975. gadā pirms viņa aiziešanas: “Es neko nenožēloju, bet gribētu pēc divdesmit gadiem piecelties un ieraudzīt, ka no šīs sistēmas nekas nebūs palicis. Tā sabruks, jo tie, kas pār mums valda, domā tikai par sevi.”

Es nezinu, vai tēvs būtu laimīgs, ieraugot, kas tagad notiek Latvijā. Kad stāvējām uz barikādēm, mums bija ideāli un pārliecība, ka visi kopā celsim brīvu Latviju, bet vieni dikti ātri kļuva pasakaini bagāti, kamēr tauta — arvien plikāka. Reņģēdāji, mulķi, kvaukšķi, nu jau arī ubagi, tā mēs tiekam saukti, bet Latvijas cerība tieši tagad kā vēl nekad ir cilvēki ar ideāliem, kas sirdsapziņu nepārdod.”

Augstais sliekšnis

“Piebalgā nodzīvoju līdz astoņiem gadiem, bet tās dabā esmu ieaudzis cieši, uz mūžu. Daba uz mani ir dikti nostrādājusi: Piebalgas saule, Gauja, Viņķu kalns, kur dzīvoja un gleznoja Kārlis Miesnieks. Mūsu mājas *Ģevi* bija puskalnā. Kādas atmiņas manī varbūt ir arī no pirmajām mājām *Veclauskām*, bet tās es neatceros. Zinu, ka *Veclauskas* bija ļoti tuvu vilciena sliedēm.

Pirmais skats manās atmiņās ir no *Ģeviem*: deg svece, istabā neviena nav, tad ienāk mana mazā māsa Anna, paskatās uz mani un paiet garām manai gultiņai. Es nezinu, cik man toreiz varēja būt: gads vai divi. Pavisam mazs vēl. Otrās atmiņas: augsts sliekšnis, pie kura stāvu, uzlicis uz tā rokas, un pa atvērtajām durvīm skatos pagalmā, kas pielijis pilns spožas saules. *Ģevi* nebija mūsu mājas. Iespējams, ka tās pēc izvešanas bija palikušas tukšas, un divām ģimenēm tur iedeva dzīvošanu. Mums bija liela istaba ar plīti un pie durvīm augsts sliekšnis. Kā man tāds patīk! Augstais sliekšnis un saule man saistās ar bērnību.

Neapnīcis varēju skatīties dabas spēlēs: varavīksnes lokā debesīs, vēja dzītos mākoņos, kā tie visu laiku mainās, kļūdami retāki, tad atkal vākdamies kopā un kraudamies gubās. Manās atmiņās nav pelēku dienu, apnīcīgi lietainas ļurināšanas. Tajās ir riktīgs pērkona negaiss. Skrēju lietū uz Gauju peldēties. Rupjas lāses kapāja muguru. Ielaidos ūdenī un skatījos uz augšu, kā lietus pile iekrīt, palecas uz augšu, atkrīt atpakaļ ūdenī un tad pa tā virsu aiziet aplī. Gaujā bija dziļi atvari. Mans brālis Andrejs reiz atvarā slīka, bet nebija ļāvies panikai, tāpēc spēja savākties un iznirt virspusē. Vēlāk teica: neesot bijis tik traki. Tādas izjūtas man gājušas secen. Es neesmu slīcis.

Ģevos dzīvodams, pieredzēju laiku, kad tur vēl nebija elektrības. Māte vakarā uz kūti gāja ar vējlukturi. Istabā dedzām petrolejas lampu, sveci un arī skala uguni. Siltā un dzīvā uguns man vienmēr atmiņā atsauc kaut ko no bērnības.

Pēc *Ģeviem* dzīvojām Jaunpiebalgas centrā. Māte dabūja apkopējas darbu Jaunpiebalgas mēbeļu cehā, kas bija Valmieras mēbeļu fabrikas filiāle, un mēs pārcēlāmies uz ciemata māju. Sava zirga mums nebija, un mantu pārvešanai mums iedeva strauju ērzeli. Sakrāvām iedzīvi ratos, bet, braucot lejā no Viņķu kalna, rati apgāzās un mantas izkrita. Andrejs sēdēja uz veltura un kučierēja, bet nevarēja ērzeli novaldīt. Mūsu smukā kumode, izveldamās no ratiem, sašķīda gabalos.

“Elīna, Jānis Jēkabs un Raimonds Dāvids uz Gaujas tilta Jaunpiebalgā. Pali. Tālumā Jaunpiebalgas baltā baznīca. 2005. gads.”

Ciemata mājā bija vairāki dzīvokļi. Mums ierādītajā bija viena liela istaba un virtuve. Kaimiņos blakus dzīvoja Bērziņi, tie bija labi cilvēki. Māte ar visiem satika, bet nevienā bērnības vietā man nebija māju sajūtas. Vienīgi tas augstais sliekšnis *Ģevos* atmiņā palicis kā kaut kas svarīgs. Nekur citur tādu sliekšni neesmu redzējis, vēl tikai savas māsas Ausmas vīramātes mājās. Viņa Jaunpiebalgā dzīvoja nelielā mājiņā, kas kādreiz bijusi kalpu māja, un tai bija augstais sliekšnis. Kad kāpu tam pāri, atcerējos *Ģevus*.

Manī tās vietas ir ierakstītas, un tās manos gēnos strādā. Kad uzkāpa Viņķu kalna pašā augšā, skats bija tieši kā Miesnieka gleznās: baznīca kā liels gaišums lejā un milzīgs plašums visapkārt līdz citam kalnam, aiz kura ir Drusti un Gatarta. Manā bērnībā Jaunpiebalgas baznīcā mācītājs bija jurista, viena no Atmodas saucējiem Tālava Jundža tēvs, izcils cilvēks. Piebaldzēni vispār ir stipri, tīri un īsti, un Piebalgā piedzīvotais, ko nekad neesmu aizmirsis, ar tām ainām visu dzīvi nāk līdzi. Gauja pavasara palos manī ir uz mūžu. Pirms kādiem gadiem vienā rītā pamodos un Elīnai teicu: “Nemam puikas un braucam ātri uz Piebalgu! Tur ir pali! Puikām tie jāredz.” No tās reizes man ir bilde: puikas stāv uz tilta, apkārt visa Jaunpiebalga palos, un baznīca kā balts putns paceļas virs ūdens klajuma.”

Teliņš dzirnavu dīķī, un bērni kāpostos

“No bērņības manī sēž iekšā saule, zaļā zāle un meži. Agrie ganu rīti, kad Ģevos māte modināja, un baso kāju sildišana siltās govju pļekās. Dunduru laikā govis bizenēja, un man tās vajadzēja uzmanīt, valdīt un savākt vienā barā. Es visas atceros. Viena bija Pērse ar riteni sagrieztiem ragiem, otru, kam balta zvaigzne pierē un ragi slējās spici uz augšu, sauca Daile. Vēl bija Strauja un Gauja. Acis visām skaistas, zilas un samtainas. Atceros, cik skumji govis stāvēja lietū un gremoja, bet karstā dienā līdz tesmenim brida Gaujā, lai dunduri netiek kost vēderā. Viņas laikam zināja atvarus, jo tajos nebrida. Ko gan es būtu darījis, ja kāda govs slīktu?! Viņām bija barvedes, un katrai savs raksturs.

Kad pārgājām uz Jaunpiebalgas centru, govs mums vairs nebija. Tikai vienu tolaik drīkstēja turēt, un kas mums, lielai ģimenei, viena govs! Ganiņas bija aiz ciemata, vajadzēja tālu vest.

Manās Piebalgas ainās ir tā pati dzīve, kas Jaunsudrabiņa *Baltajā grāmatā*: dzirnavas ar savu mašīnēriju, žīdiņi, kas brauca mainīt audeklu gabalus pret emaljētiem traukiem, teliņa piedzimšana. Māte bija apsolījusi mani pasaukt, kad teliņš dzims, bet pasauca tikai tad, kad tas jau bija piedzimis. Aizskrēju uz kūti, un teliņš tur salmos gulēja. Jautāju, kāpēc viņš slapjš. Esot dzirnavu dīķī iekritis. Es tā biju gaidījis, kad redzēšu teliņa piedzimšanas brīdi, bet man to neparādīja. Tajā rītā jau biju nomodā, zināju, ka teliņam jānāk, bet mani nepasauca... Tā es vēl šodien neesmu redzējis teliņa piedzimšanu. Tikai filmās. Man bija kādi pieci gadi, un es vēl nesapratu, ka tā vis nav, ka teliņu izvelk no dzirnavu dīķa un bērņus atrod kāpostos. Skatījos, kā balto pulveri — dustu, kas bija briesmīga inde, bet tolaik to nezināja, kaisa uz kāpostiem un domāju: ko viņi dara! Tur taču bērņiņi aug!”

Svētā Dieva radība

“Par kādu bērņības nodarījumu, to atceroties, man vēl arvien ir mieles. Biju dzirdējis, ka čūska, kad to redz, ir jānosit, un es tā izdarīju. Uzminu ar kāju uz galvas un iemetu skudru pūznī. No rūpuliša ātri nekas pāri nepalika, skudras viņu apēda zibenīgi. Es to nevaru aizmirst. Man liekas, ka tā bija glodene, kas gadījās ceļā. Līdz tam nevienu čūsku dabā nebiju

redzējis, neatšķīru odzi no citām. Man visas likās čūskas, un es, puika, to nositu. Var jau būt, ka tomēr odze, bet mieles vienalga par to, ko izdariju, manī ir palikušas.

Par zalkti gan zināju, ka tas ir svēts un to nedrīkst aiztikt. Zalkti atšķīru pēc dzeltenajiem kronīšiem pie ausīm. Tas bija tik skaisti, kad viņš, galvu izslējis, peldēja upē. Jaunpiebalgā pie dzirnavām bija ļoti mitras pļavas, un tajās dzīvoja zalkši. Redzēju, kā viņi pļāvās peldēja. Zināju, ka arī krupjus nedrīkst aiztikt. Tāpat kā zalkši, tie ir neaizskarami, un es nekad nevienam pirkstu neesmu piedūris, tikai ar bijību noskatījies uz šo Dieva radību.

Vardes mēdza likt vēžu krītiņos. Nosita, paturēja saulē, līdz sāka smakt, un tā bija ēsma. Vēži nāca uz smaku un salīda krītiņos. Kādā reizē trīs, četri čāļi vardes saķērām, bet vairāk gan nekad tās krītiņos neesmu līcis. Man nebija pacietības gaidīt, līdz kāds vēzis ielīdis krītiņā. Es ķēru ar rokām. Tā bija ātrāk un vieglāk.”

Vēži un zivis

“Kaimiņiem uz Drustu pusi bija siena pļavas, un tur sākās Palsa. Piebalgā vēl maza upīte, un Palsā dzīvoja vēži. Sienā laikā kaimiņi cits citam gāja palīgā, un, kad siens bija savākts, puikas bridām upē vēžot. Zinājām, ka vēžiem patīk gulēt siekstās. Tiklīdz siekstu pacēla, tā vēži aizgāja uz leju. Arī alās tie dzīvoja. Man tēvs bija iemācījis atšķirt žurkas alu no vēža alas. Zināju, ka tādā, kas iet uz augšu, roku nedrīkst bāzt. Tur būs žurka. Vēžu alas gāja uz leju vai paralēli. Iebāzu roku, sataustīju vēzi un vilku laukā. Šis asti vien tirināja. Gadījās spīlēs iecirst pirkstus, bet tā bija vēžošanas romantika. Kad iemanījās, varēja vēzi alā sataustīt un paņemt tik veikli, lai pirksti spīlēs netiktu.

Vēžus vajadzēja pārnest mājās dzīvus. Saplūcām nātres, ieklājām grozā vai kulē, kas *priekš* vēžiem bija paņemtas līdzi, salikām tos nātrēs, un tad viņi tur čabinājās. Vēžu vārīšana bija pati interesantākā. Kad tos iemeta katlā, kur, pēc dillēm smaržodams, vārījās ūdens, vēži momentā kļuva sarkani. Man tie dikti garšoja.

Nekad neaizmirsīšu, kā vienā gadā Palsa bija pilna ar beigtiem vēžiem. Simti nekustīgi gulēja upes dibenā. Nesapratu, kas noticis. Izvilku vienu, un tas bija tik mīksts, ka man rokās izjuka. Pat cietā čaula bija pārvērtusies

putrā. Kolhozs no *kukuruzņikiem* migloja laukus, varbūt upē bija ieplūdušas ķimikālijas vai arī, mērcējot upē linus, no tiem atdalījās kādas kaitīgas vielas, un vēži bija pagalam. Tā šausmīgā sajūta, kad paņem rokās lielu vēzi un tas izšķīst, man ilgi turējās pirkstos. Žēl bija vēžu.

“Jāni, aizej un saķer pusdienām zivis!” māte teica, kad sen nebija ēstas zivis. Gaujā to bija papilnam. Vēdzeles no akmeņu apakšas ar roku vilku laukā. Grunduļi peldēja upē bariem. Kā mulķīši nāca uz plika āķa. Grunduļi bija mazi, bet no tiem varēja izvārīt dikti labu zupu. Ar asariem, kamēr cietās zvīņas dabūja nost, bija noņemšanās, bet arī no tiem iznāca garšīga zupa. Līdakas viegli ķērās uz āķa. Ja kāds saka: “Zāle tolaik bija zaļāka un debesis zilākas”, es tam piekritu. Līdz četrpadsmit gadiem man patika ķert zivis, bet tad apnika. Vēl arvien tā lieta nesaista, bet zivis man garšo. Sējā trīssimt metrus no Gaujas mums ir zemes gabaliņš. Kad tur braucam, no Murjāņu tilta vienmēr noskatāmies, kā pie Gaujas sēž makšķernieki. Puiķis saka: viņi arī gribētu pamēģināt. Dāvids ir pacietīgs. Viņam noteikti sanāktu. Puiku dēļ laikam vajadzēs pamēģināt atkal makšķerēt.”

Rempu sils

“Jaunpiebalgā tālāk aiz Viņķu kalna stiepās Rempu sils. Tur bija bagātas ogu un sēņu vietas, bet tēvs un māte bērnus vienus tik tālu negribēja laist. Reizēm abi ar Andreju aizgājām līdz silam. Ak, kas tur bija par bagātībām! Baravikas varēja piegriezt groziem. Ogās māte mani ņēma līdzī, un ar katru vasaru tā lieta arvien vairāk iepatikās. Gājām spradzenēs un mellenēs. Divas puslitra bleķa krūzītes bija jāpielasa, un tad pārējās varēja ēst. Sēnes un ogas mums bija dzīves nepieciešamība, bet pati ogošana un sēņošana — piedzīvojums.

Vajadzēja tikt pāri Gaujai uz otru krastu. Māte sacēla brunčus uz augšu, paņēma mani pie rokas, un seklākajā vietā tā bridām pāri braslam. Kad biju vēl mazs, bikšes novilku, lai ūdenī nenaslapinās, un bridu ar pliku cinci. Neviena cilvēka, kas to redzētu, nebija. Pārbridām pāri Gaujai, uzvilku bikses, un uz visu dienu iegājām mežā. Atpūtas brīdī ieēdām. Mātei līdzī bija maizes rikas ar kādu aizdaru un pudelē sataisīts dzēriens. Vakarā ar pilniem groziem bridām atpakaļ uz otru krastu.

Man vēl arvien patīk mežs, bet es neesmu azartiskais sēņotājs. Salātais daudzums man nav tik svarīgs, cik tas, ko dabā redzu. Tās vērošana

ir aizraujošāka par sēņošanu. Meklēja sēnes, bet ar acīm apmīļoju kokus, skatos, kā vāverīte zaros lēkā, vēroju, kā dzenis kaļ. Tā ir bauda acīm un atpūta domām un dvēselei.

Māte sēnes iesālīja, un tad varēja visu ziemu ēst. Marinēja tās maz. Arī gurķus vairāk sāļīja. Ledusskapja mums nebija. Es nezinu, vai tolaik Jaunpiebalgā vispār kāds tādu greznību varēja atļauties. Mums mājās bija kambarītis, kurā turējās vēsums, un produktus glabāja tur. Arī karstā vasarā māte mācēja daudz ko sataupīt. Sataisīja tā, lai nebojājas un var ēst ilgāku laiku.

Māte ogām nelika cukuru. Savārīja, salika burkā, cieši tās apsēja. Ievārījumam ar laiku pa virsu pārvilkās pelējuma kārtiņa. Kad burku attaisīja, pelējumu noņēma un nebija nekāda vaina. Māte teica, ka pelējums ir zāles, penicilīns. Tieši tas ievārījumu saglabā svaigu un nemaitā garšu. Galvenais, ko uzmanīja, lai nerūgst.

Mums bija arī dārzs, kuru ierādīja tālāk aiz ciemata. Mēs nebijām zemnieki, bet savai iztikšanai visu izaudzējām, arī cūku nobarojām. Kad ruksi nokāva, tēvs gaļu tūlīt koka mucīnā iesālīja, lai tā būtu ilgam laikam. Sālījumā gaļa glabājās. Kad vajadzēja, izņēma gabalu, nomazgāja, kādu laiku aukstā ūdenī pamērcēja, lai lieko sāļumu dabūtu laukā, un bija primā.”

Silķe kažokā

“Es nezūdos, ka bērnībā bija maz kārumu. Izaugu ar vienkāršiem ēdieniem, un vēl arvien man tie garšo vislabāk. Māte bija saimnieciska. Viss, ko viņa gatavoja, bija ļoti garšīgs. Mūsmājās bieži cepa kartupeļu pankūkas. Ja arī nekā cita nebija, kartupeļi bija vienmēr. Arī mani lika pie mizošanas un rīvēšanas. Bijām četri bērni, kartupeļu vajadzēja daudz, un uz rīvītēm tos sarīvējām. Es agri visu iemācījos darīt.

Cepām biezās rauga pankūkas, plānās pankūkas, ēdām ar melleņu un brūkleņu *zaptēm*. Konfektes dabūjām ļoti reti. Veikalā pirkām tikai maizi un sviestu. Gaidījām Lieldienas un Ziemassvētkus, jo tad mamma vienmēr cepa pīrāgus, un pīrāgi nozīmēja svētkus. Es vienmēr biju klāt un palīdzēju. Gribēju redzēt, kā viss top. Gatavošanās svētkiem man patika vislabāk. Tajā bija kaut kas satraucošs. Svētkiem bija savi ēdieni, kādu nekad nebija

ikdienai. Tikai uz svētkiem māte sakūla putukrējumu, un tad varēja to saēsties, cik kārojas. Vienmēr pirmais pasteidzos, lai tiktu par podlaižu pie bļodas, kurā kūla putukrējumu. Ar pirkstu izķeksēju to, kas palicis gar malām.

Ne visai pie dūšas man gāja grūbas un zirņu biezenis. Tagad gan zirņu biezenis man garšo, to es iemācījos ēst armijā. Taču bērnībā garšoja atdzišusi zupa. Kad māte izvārīja un zupa palika vēl nākamajai dienai, ēdu to nesildītu. Viņa nesaprata, kā var ēst aukstu zupu, bet man garšoja, sevišķi vasarā. Pēc manas saprašanas garšīga bija ne tikai auksta piena zupa, bet arī gaļas zupa, kurai pa virsu savilkusies cieta tauku kārtiņa. Ēdu ar gardu muti.

Manās bērnības atmiņās ir siļķe, un vēl arvien tā garšo. Nekad nepērku jau sagatavotu, ieliktu eļļā vai marinādē, bet veselu. Pārnesu mājās, iztīru, Elīna uztaisa marinādi. Esmu arī pats mēģinājis, bet man tik laba nesanāk un tad rolmopšiem nav īstās garšas. Man garšo reņģes marinādē. Diezgan bieži eju uz tirgu, nopērku krietnu kilogramu svaigu reņģu, iztīru, man tas iet ļoti ātri, sacepu. Puikām garšo siltas. Svaiga reņģe ir varen labs ēdiens. Varbūt kādam tas liekas briesmīgi, bet es reņģes ēdu ar visām asakām. Ceptai un, vēl jo vairāk, marinētai reņģei asakas ir mikstas, tīrs kalcijs, organismam ļoti derīga lieta. Manam Jancim vislabāk garšo lasis, bet tā nav ikdienas zivs. Ikdienā ir reņģe un siļķe, lai gan arī lasi var nopirkt lēti, ja ņem galvas pusi, un tad tur sanāk gan zupa, gan gabals cepšanai un vēl arī, ko uz maizītes uzlikt.

Mani puikas neēd desas, un tas ir labi. Es bērnībā būtu gribējis desu, bet tās nebija, un iztiku. Visus skolas gadus, būdams prom no mājām internātskolās, iemācījos iztikt ar to, kas ir, un ēst to, kas likts galdā. Kad reizēm kaut ko ļoti kārojās, domāju: kad izaugšu un varēšu nopirkt, tad gan saēdīšos! Bija laiks, kad arī maniem puikām mājas ēdiens likās ikdiena, un es diezgan bieži viņus vedu uz kafejnīcu ar domu, ka viņi paši sapratīs: mājās gatavotais, lai cik vienkāršs, tomēr ir vislabākais. Un tā patiešām arī notika. Viņiem vairs nekārojas picas un tamlīdzīgas lietas. Viņiem garšo nevis veikalā pirktā, bet Elīnas gatavota pastēte, un tā viņiem paliks bērnības atmiņas par mājām.

Manās bērnības atmiņās vienmēr būs siļķe kažokā. Šim kārtojuma ir dažādas variācijas, bet tam, ko ēdu bērnībā un vēl arvien, sastāvs ir nemainīgs: siļķe, kartupeļi, sarkanās bietes, sīpols, arī burkāns un pāri visam nedaudz krējuma. Ja ir daudz un par treknu, nav vairs labi. Manas mātes gatavotā siļķe kažokā stingri piesēja dūšu, un tagad es ēdu Lilijas — Elīnas

krustmātes mammas — silīgi kažokā. Vienmēr, kad ejam pie viņas ciemos, sirmā kundze, zinot, kā man šis ēdiens garšo, ir uztaisījusi silīgi kažokā. Promejot vēl arī līdz iedod.”

Bez rūgtuma un pārmetuma

“Kad dzīvojām Jaunpiebalgas centrā, māte mani uz visu nedēļu atdeva bērnudārzā. Lai gan tas bija turpat, dažu minūšu gājienā no mājām, vakaros man pakaļ nenāca. Mamma mēbeļu cehā strādāja divas maiņas: pa dienu vāca skaidas un visu sakopa, naktīs taisīja rāmīšus. Nezinu, kad viņa atpūtās. Kāds, tagad lasot, varbūt domā, ka Paukštello zūdās par savu sūro bērnību, bet tā nav. Man bērnudārzā patika un nav nekāda rūgtuma un pārmetumu, jo nebija iemesla bēdāties un skumt pēc mājām.

Atceros savu pirmo bērnudārza audzinātāju Martu Dulbi. Ak, to labestību un mīlestību! Bērnudārzs bija iekārtots Martas mājā. Viņa mūs sagaidīja, pieskatīja, aprūpēja, pabaroja, izguldināja. Marta bija mana pirmā saskare ar skolotājiem, un visā tālākajā dzīvē man ar viņiem ir ļoti laimējies. Bērnudārzs bija viena liela romantika. Mājās nevienam nebija laika ar mani noņemties, bet bērnudārzā gājām rotaļās, dziedājām un dejojām. Kad vēlāk Jaunpiebalgā uzcēla bērnudārzu, kur tagad ir Jaunpiebalgas mūzikas un mākslas skola, mēs aizgājām uz jaunajām mājām.

Atceros, kā Marta mūs izvadīja. Stāvēja savas mājas pagalmā, baltu lakatiņu ap galvu, tad noņēma to, lai pamātu mums atvadas, un raudāja. Ceļš veda garām baznīcai, gājām, ik pa laikam atskatoties, vai Marta vēl stāv savā pagalmā pie vārtiem, un mūs pavadīja viņas siltās acis. Marta bija riktīga latviešu sieva, kas palaida tālāk savus bērnus. Viņa mūs patiešām mīlēja kā savus, un bērnudārzs manās atmiņās ir palicis laimīgs laiks. Vai tas nav skaisti?

Jaunajā bērnudārzā bija plašas telpas, dažādas spēles un rotaļlietas. Mēs tur daudz ko iemācījāmies. Sestdienā kāds no mājām atnāca uz bērnudārzu man pakaļ. Visbiežāk Andrejs vai Anna. Māsa līdz mājām nesa mani pikpaunā, un tāpēc es viņu visvairāk gaidīju. Vecākā māsa Ausma jau bija precējusies, viņai bija savi bērni pieskatāmi un nebija laika vākt vēl arī mani.”

No bērna biju izaudzis

“Jaunpiebalgā sestdienās vienmēr gājām uz pirti, un tēvam pēc pirts bija savs vakara rituāls. Viņš paņēma kortelīti, ielēja mazu graķīti mam-mai, bet pats izdzēra pārējo. Ausma saka: viņa to neatceroties, bet man tas kortelītis ļoti spilgti palicis atmiņā. Tēvu sadzērušos gan nekad neesmu redzējis. Māsa no bērnības atceroties vienu reizi, kad tēvs nevarējis ienākt pa mazajiem dārza vārtiņiem. Vienu reizi mūžā viņš nav varējis attaisīt vārtiņu krampīti. Vairāk nekad tā nav bijis.

Un vēl man spilgtā atmiņā ir brīdis, kad māte man lika saprast: es vairs neesmu bērns. Kā mazs puika uz pirti vienmēr gāju ar māti, un tad viņa pateica: “Ar mani tu vairs nevari nākt uz pirti...” Man bija kādi seši vai septiņi gadi, un manā bērna apziņā tas brīdis, kad kaut kas ir beidzies, palicis uz mūžu. Arī vēl kāds cits ļoti intīms mirklis, ko tolaik nesapratu.

Es gulēju gultā blakus mātei un uzliku savu plaukstu uz viņas bezgalības vietas. Māte manu roku maigi noņēma nost un kopš tā brīža vairs nelaida mani gulēt sev blakus. Es biju izaudzis, bet mana tīrā, nevainīgā bērna mīlestība pret māti manī palika. Tikai vēlāk es to sapratu, tālajās bērnības sajūtās ik pa laikam kaut kas mani atgrieza. Arī Ziedonis un viņa dzeja. Es zinu to karstumu, kas nāk sievietei no ceļiem, kad tiem piespiež pieri. Bet tas ir cits stāsts. Tā vairs nav bērnība, un tāpēc man patīk Ziedonis. Viņa dzeja skanēja arī manā jubilejas vakarā, un es teicu: tas stāsts ir cits...”

Kas no tā puikas var iznākt?

Jāņa jubilejas izrāde notika 2011. gada 11. aprīlī. Tāda interesanta sakritība: 1987. gada 11. aprīlī Jānim Paukštello piešķīra Nopelniem bagātā skatuves mākslinieka goda nosaukumu, bet šis datums ir vēl senākās Jāņa atmiņās. “Sešdesmit pirmajā gadā drīz pēc manas desmitās dzimšanas dienas, divpadsmitajā aprīlī, kosmosā uzlidoja pirmais cilvēks Jurijs Gagarins. Kā puika es biju grūti valdāms. Līdu svešos dārzos ābolos. Tā nebija zagšana, bet interese, kā garšo citu dārzu āboli. Tas pieder pie puiku dzīves. Tā vienmēr ir bijis, un tur neko nevar darīt. Tāpat kā izkaušanās, kas puikām jāpiedzīvo, lai vēlāk nedarītu smagākas lietas.

No savas bērnības atceros garās rindas pie ciema veikala, kurās vecāki sūtīja bērnus stāvēt pēc maizes. Hruščova laikā tā nebija īsta maize, bet cepta no kukurūzas miltiem. Un to pašu deva tikai tik *saiku*, cik pienācās vienam cilvēkam, tāpēc rindā gāja stāvēt visa ģimene. Bērni ieņēma vietu, vēlāk atnāca arī pieaugušie. Ja kāds nokavēja, tam viņa *saika* netika. Mani kā mazāko vienmēr sūtīja aizņemt vietu un izstāvēt garo rindu. Tur bija tādi paši puikas kā es, un, stundām ilgi bezdarbībā nīkstot, gadījās arī izkauties. Es nebiju nekāds labais puika, un tantes diezgan pikti man reizēm noprasīja: “Jāni, kad tu izaugsi, kas tu būsi?” Zemteksta ironiskā pieskaņa bija nepārprotama: nekas labs no tevis nav gaidāms...

Un tad vienā reizē pienāca tēvs un lepni teica: “Jānis man būs kosmonauts!” Tieši tolaik bija lidojis Gagarins. Patiesībā tēva atbilde nozīmēja: lieciet puiku mierā! Es nezināju, kas būšu, bet tēva frāze, ka viņa dēls būs kosmonauts, mani izglāba ne tikai no ciema sievu niecinājuma, bet iesita apziņā vienu saprašanu. Es, diezgan palaidnīgs puika no trūcīgas četru bērnu ģimenes, apkārtējo acīs biju norakstīts un pirmo reizi apjēdzu: ir jāmacās! Vēlāk manā dzīvē bija vēl pāris mirkļu, kuros izšķīrās: mācīšos vai nemācīšos.

No pirmās skolas Jaunpiebalgā man atmiņā palicis ceļš, ko gāju no mājām līdz skolai. Katru rītu divarpus kilometrus uz skolu, pēc stundām to pašu ceļu atpakaļ. Rītos, lai nenokavētu stundas, zināju, ka jāsoļo naski, bet mājupceļš stipri ievilkās. Man viss bija jāapskata un jāizpēta. Zināju ceļā katru līkumu un koku. Vēroju dabu un redzēju, kā tajā viss mainās. Ceļš bija kluss, bet, ja gadījās kāds braucējs, ziemā vienmēr ļāva uzņemties uz kamanu slieču galiem, rudenos un pavasaros ratos paņēma. Lauku bērnam uz ceļa pajūgs nekad garām nepabrauca.”

Koka smarža

“Es bieži gāju pie mammas uz darbu. Pa dienu viņa strādāja par apkopēju, bet naktīs turpat fabrikā piepelnījās, taisīdama rāmišus. Viss, kas saistīts ar koku un tā apstrādi, man ir zināms no sākuma līdz beigām, un ēvelētu skaidu siltā smarža ik reizi, kad to jūtu, mani atgriež bērnībā. Es koku saprotu un zinu, kā ar to runāt. Jau kā puika fabrikā situ bišu rāmišus. No desmit gadiem māku to darīt. Zinu, kas stropam iekšā un kā tas būvēts. Tāpēc man patik klētis un bišu stropi.

Vēlāk tāfelēju dēļus. Iemācījāties to abi ar mācītāja dēlu Tālavu Jundzi, vasarās mēbeļu fabrikā pelnīdami sev skolas naudu. Ar mums kopā bija vēl trešais puika, Pēteris Ķuzis. Ar Tālavu divus ziemas brīvlaikus gājām mežā. Kad vīri nolaida kokus, cirtām tiem zarus. Tā bija liela romantika...

Kad pēc gadiem nonācu Dailes teātrī, kas toreiz atradās Lāčplēša ielā, kur tagad Jaunais Rīgas teātris, redzēju skatītāju zāles krēslus, kas bija taisīti Jaunpiebalgas cehā. Tur tapušas arī daudzu kinoteātru iekārtas. Mēbeļu cehs bija mana pirmā darba vieta un dzīves skola. Es agri sāku strādāt. Darba grāmatiņa man ir no četrpadsmit gadiem. Kad ienācu Rīgā, to pirmo slēpu un visu mūžu esmu strādājis divos darbos ar divām darba grāmatiņām. Padomju laikos tas bija normāli. Ja nebiji slinks, darbu vienmēr varēja dabūt, un ar to es Rīgā izdzīvoju.”

Savrupa dzīve barā

“Manī stingri sēž iekšā zemnieks. Tas gēns manī ir ļoti spēcīgs, bet nepiepildīts. Iespējams, ka viss būtu citādi, ja manā dzīvē nebūtu Palsmanes un Murjāņu — šo divu internātskolu, kas manī uz mūžu iemūrēja pamatus, uz kuriem es vēl arvien stāvu. Pēc pirmās klases Jaunpiebalgā vecāki izdomāja, ka man labāk būtu dzīvot un mācīties internātskolā. Es biju nemierīgs un dauzonīgs, arī *bračka* nevaldāms, iztikšana mājās knapa, un tēvs pieņēma lēmumu vest mani uz Palsmanes internātskolu. Tālu prom no mājām, citā rajonā.

Man bija astoņi gadi. Pirmo reizi braucu autobusā. Kā brīnumā skatījos uz autobusa durvīm, kas pašas veras vaļā un ciet. Neko tādu nebiju redzējis. Vēlāk ik reizi, kad iznāca braukt ar autobusu, tas man bija mazs piedzīvojums. Apsēdos autobusā uz kāpnītēm un skatījos, kā atveras un aizveras durvis. Braucēju vienmēr bija daudz, un šoferi neliedza puikam tupēt uz kāpnītēm. Pieturās, kamēr cilvēki izkāpa un iekāpa, viņus palaizdams, izlēcu laukā un tad atkal ieņēmu savu vietu.

No pirmā brauciena man atmiņā palikusi benzīna smaka. Mans Jancis to nevar ciest. Katru reizi, kamēr benzīntankā mašīnas bākā ielaiž benzīnu, viņš paliek bāls. Jancim no tās smakas kļūst slikti. Manai mātai un mammai bija tāpat. Benzīna smakas dēļ viņas nevarēja braukt autobusā,